

A bemutatott munka az első névtani tankönyv a Szovjetunióban. Az Előszóban kitűzött célt sikerült elérnie a szerzőnek: a tankönyv tartalmazza a névtan legkiemelkedőbb kutatóinak elméleti eredményeit, a mai orosz onomasztika legfontosabb területeinek részletes jellemzését. Hiányérzet csak abban ébred, aki -- így e sorok írója is -- a teljes névanyagról szeretne képet kapni: e munkából is kimaradtak a sok névtanos által mostoha gyerekként kezelt intézménynevek, szellemi alkotások nevei, pedig nélkülük nem teljes egy nyelv onomasztikája. Ennek ellenére üdvözlünk kell az első orosz nyelvű névtani tankönyv megjelenését, amely bizonyára nagymértékben hozzá fog járulni a névtani ismeretek népszerűsítéséhez, valamint a névtani szakemberek folyamatos utánpótlásához.

CSIGE KATALIN

FARKAS FERENC: SZOLNOK MEGYE FÖLDRAJZI NEVEI I. A JÁSZBERÉNYI JÁRÁS. Jászberény, 1986. Jászberényi Tanítóképző Főiskola. 284 l.

A névtudomány újabb jeles nappal gazdagodott: 1986. május 15-én bemutat-ták Jászberényben Szolnok megye földrajzi neveinek első kötetét, mely a jász-berényi járás, a Jászság neveit tartalmazza. A kecskeméti Petőfi Nyomdában készült kötetet a Jászberényi Tanárképző Főiskola adta ki. Tudományos irá-nyító Ürdög Ferenc, szerkesztő Balogh Lajos és Ürdög Ferenc. Az előzéklap verzőjén még egyéb, érdeklődésre számot tartó adatot is találunk. A kötet megjelenését a Megyei Tanács és az MTA mellett a Megyei Múzeumok Szervezete, A Jászberényi Hűtőgépgyár, valamint a Tudományszervezési és Informatikai Intézet támogatta. Ezek az adatok sokmindenről árulkodnak. A mű tehát az MTA Nyelvtudományi Intézetének irányításával készült, mint legtöbb elődje. A tudományos irányító és szerkesztők személye biztosította a közzététel mód-szerbeli azonosságát is: az élő nevek mellett az immár szokásos írásbeli adatok (pl. C., Kl., P. stb.) is megtalálhatók a kötetben. A kötet tehát része annak a nagy munkafolyamatnak, amely a ZMF-vel indult meg. Ami szokat-lan: a támogatók nagy száma. Jó érzés olvasni azt, hogy a Jászságban ilyen nagyfokú társadalmi összefogás, segítség segítette a kötet létrejöttét. E mögött jelentős anyagi támogatás is van, ami a jelenlegi nehéz gazdasági

helyzetben azt is példázza, hogyan szolgálhat a lokálpatriótizmus nemes ügyet. És szólnunk kell a Főiskola, a kiadó támogatásáról. A 17 település közzétevője, a gyűjtés irányítója a Főiskola tanára: Farkas Ferenc docens. Farkas Ferenc a gyűjtésben is aktívan részt vett a főiskolai hallgatókkal és egyéb munkatársakkal együtt. Az a segítség, hogy a Főiskola felvállalta a Szolnok megyei földrajzinév-gyűjtés ügyét, a legjelentősebb erkölcsi támogatást jelentette.

A gyűjtés történetéből megtudjuk, hogy a gyűjtés itt is -- mint a legtöbb megyében, míg a helyi jó gyűjtési módszer technikája ki nem alakul -- sok nehézséggel küszködött. 1983-ra azonban befejeződött, s az ellenőrzés, szerkesztés, nyomdai munka már a megszokott rendben haladt.

Mit tartalmaz a kötet? -- A jász települések (16 község és Jászberény városa)¹ névanyagát: közel 110.000 ha területen 9638 nevet. Ez a névmennyiség (90 névcikk/1000 ha) igen jelentős akkor is, ha -- a bevezető szerint -- a nevek nagyobb mennyiségét személynévből alakult földrajzi nevek képezik. Ennek oka, hogy tanyás településekről van szó, amelyeknek lakossága a földterületet birtokosa nevével jelöli meg.

A kötet bővíti a tanyás települések névadási szokásairól kialakuló ismereteinket. A tanyanevek közzététele a közösen kialakított forma szerint történik (BOGNÁR ANDRÁS, A tanyanevekről. ~~Névtér~~ 8. Bp. 1983.). A kötet bevezetője jelzi a jászszági terület tanyaneveivel kapcsolatos problémákat. „A tanyanevek viszonylagos pontossággal tükrözik a pillanatnyi helyzetet. A név után rövidítés utal arra, hogy az épület még áll-e vagy sem (ta., illetőleg volt ta.), majd ugyancsak rövidítéssel jelezzük a névadás módját...”

Majd így folytatja: „A tanyák nagyobb része -- néhány település kivételével -- romos, illetőleg már nem létezik. A lebontott építmények lokalizálása nem volt könnyű feladat.” -- A tanyanevek gyűjtése rendkívül sok kérdést vet fel a névtanósoknak, de a társtudományokat is foglalkoztatja. Mi az ő munkájukat is segíthetjük adataink közzétételével. Példaként hadd idézzem Szabó Lászlót, aki Jászság (Bp., 1982.) című könyvében több helyen utal arra, hogy az egymástól elkülönülő jász-települések differenciálódása még földrajzi neveikben is kifejeződik. De maradjunk a névtudománynál! PELLE BÉLÁNÉ a hevesi járás kapcsán -- mely szomszédos a Jászszággal -- foglalkozott részletesen a

¹ Nem jász település; 5. Pusztamonostor és 14. Alattyán.

tanyanevekkal. (MNYj. XXII. Debrecen, 1980.) Tanulmányában többek között rámutat arra, hogy a hevesi járás tanyaneveiben a leggyakoribb toldalékos forma a tanyája köznévi utótag. Ez majdnem olyan gyakori, mint a tanya utótag. „Ez az adat arra enged következtetni, hogy e vidék népe a valóságos birtoklást nyelvtanilag is szívesen jelölte.” (PELLE BÉLÁNÉ, A hevesi járás tanya köznévvél alakult tanyaneveinek vizsgálatához. In: Név és társadalom. MNYTK. 160. Bp. 1981.) Kérdés, hogy a szomszédos jáász területen, ahol a birtoklástörténet etnikai jellemzővé vált, hogy alakul a két névtípus aránya. -- A recenzensnek nem lehet feladata a feldolgozás. A mutató alapján azonban -- közelítő értékkel -- ezen adatokat mégis megvizsgáltam. Azt találtam, hogy amíg egyes településeken hiányzik a birtokos személyragos utótag, máshol azonos a tanya : tanyája alak -- mint a hevesi járásban -- a legtöbb esetben azonban jóval magasabb, 1,5-szertől 8-szorosig emelkedik a birtokos személyragos utótaggal képzett tanyanevek száma.² A járásra vonatkoztatva átlagosan kétszerese e leggyakoribb toldalékos alakokkal alkotott tanyanév a puszták köznévvél alkotott tanyanévnek. Feltehető tehát, hogy ezen típusú névalkotás a Jászságból indult ki és sugárzott szét a környező településekre, esetleg a kis- és nagykunságbeli jáász birtokokra. Mindezek vizsgálata nemcsak névtani érdeklődésre tarthat számot! -- A jáászberényi kötetből csak egy példát idéztünk. Értékes adatainak azonban se szeri se száma! A nyelvjárási sajátosságoktól a ragadványnevek vizsgálatáig (kár, hogy az utóbbiak eredetére nem történik utalás!); a gazdaságtörténeti, néprajzi, történelmi adatokig feghatók vállatóra a kötet földrajzi nevei.

A kötet nagyon gazdaságos: szűkszavú, csak a legfontosabb adatokat közli. E módszernek ugyan ellentmond a belterületen a kereskedelmi létesítmények megnevezése. Bár a szögletes zárójelből kikerültek, a kötetben benne maradtak a fenntartó, üzemeltető intézmények nevei -- megítélésem szerint szükségtelenül. (Pl. 8/132. Végyésbót É. A Szolnok megyei Kiskereskedelmi Vállalat 13. sz. vegyesbolja -- stb.) Kiemelném azonban a kötet azon eredményét, hogy a belterületi nevek között a helyi nevezetes személyekről elnevezett utcák esetében mindig közli, hogy ki volt a névadó. (Pl.: 8/104., 203., 351., 10/98--9., 130. stb.)

A gazdaságosságra törekvő kötetben helyet kap a földrajzi köznevek értelmezésének jegyzéke. Ez nagyon öröndetes, mert a földrajzi köznevek sajátos használatának megvilágítása rendkívül fontos. Farkas Ferenc, a jegyzék összeállítója, módszerében a már megjelent köteteket követi.

A kötet végén foglal helyet a nagyon fontos mutató. Összeállítója Nagy Józsefné. A mutató az eddigi helynévtárak gyakorlatát követi. Gondos munka. Sok nehézséget jelenthetett a személynevek mutatózása módszerének megválasztása. Jónak tartom a személynevek tulajdonnévi elemeinek figyelmen kívül hagyását a mutató készítésekor, valamint a hozzájuk járó köznévi elemek mutatózásának megoldását. (Pl. 8/394., 15/229., 8/338. stb.) A személynevek mutatózásával kapcsolatban két megjegyzésem van. 1. Az általánosan ismert neves személyek (pl. Kossuth, Petőfi stb.) nevét hagyományosan írja a mutató -- helyesen, hiszen a mutatózás alapelve, hogy a köznyelvi alakhoz, annak helyesírásához közelítsünk. Ezért bármely családnévnek hivatalos alakban kell/ene/ szerepelnie a mutatóban. Mi (VeMFN) ezt a gyakorlatot követtük. Nagyon furcsa volt a köznyelviesített mutatóban pl. Göncő-t látni a hivatalos Gönczöl családnév helyett. (E név éppen apai nagyanyám családnéve!) Vagy: adattár: 7/126. Tót Imre tanyája, mutató: Tóth Imre tanyája; adattár: 7/102. Tót Imre szölleje, mutató: u.a. A Tóth családnév következetesen Tót alakban szerepel a mutatóban, három adat képez kivételt. De ugyanez a helyzet a Németh, a Horváth nevekkel is. Ha a hivatalos névhasználat -h nélküli alak, akkor ezt a köznyelvitől eltérő sajátosságot jelezni kellene. 2. A megkülönböztető betűvel bővített családnév szerkezete épp úgy kötött, mint a ragadványnévvel bővített családnév. Nem lenne helyesebb ebben az esetben is megtartani a kötött sorrendet, esetleg a családnévet meg előző betűnév-típusban a családnévnél utalást helyezni el? -- A számozott dűlőnevek a számok megtartásával a kötet végén kerülnek felsorolásra, mint pl. a Heves megyei kötetekben is.

A kötethez kapcsolódó térképvázlatok, még a kertes település-típus miatt zsúfolt belterületen is, jól használhatók. Kár, hogy a térképvázlatok léptékét nem tünteti fel a kötet.

A SZMFN. I. Jászberényi járás 284 oldalas kötete kitartó, szorgos munkásokat dicsér. És azokat, akik minden tudásukat és emlékezetüket a hagyományörzés nemes céljára fordították: az adatközlőket. Reméljük, a következő járások kötete folyamatosan megjelenhet, újabb szolgálatot téve ezzel a tudománynak.

² A következőkben a települések sorszáma szerint felsorolom a tanya, majd a tanyája utótagú földrajzi nevek számát. 1.: 120, 121. 2.: 58, 126. 3.: 41, 8. 4.: 35, 189. 5.: 11, 21. 6.: 23, - 7.: 59, 51. 8.: 352, 882. 9.: 28, 105. 10.: 40, 343, 11.: 74, 94. 12.: 65, 69. 13.: 127, 185. 14.: 6, 27. 15.: 28, 58. 16.: 28, 3. 17.: 75, 165.

VARGA MÁRIA